

Oma Keele palvel esitavad teineteisele küsimusi Valgetähe teenetemärgiga autasustatud keeleteadlased Krista Kerge ja Silvi Vare

Krista Kerge: *Oleme kümme-kaksteist aastat tagasi Keeles ja Kirjanduses kolleegidega juttu puhunud.¹ Sellest ajast on ümberringi väga palju muutunud. Kuidas on sul see aeg tagasivaates möödunud? Missuguseid valikuid on tulnud teha?*

Silvi Vare: Alustan veelgi varasemast. Inimese elu koosneb erinevatest perioodidest, kus vahetuvad valikud ja tegevused, mis üksteisest välja kasvavad. Varasemad kogemused hakkavad toetama ja täiendama, kuid mõnikord ka teatud määral häirima järgmisi ettevõtmisi. Vähe-malt mul on see nii olnud. Pärast ülikooli oli mu esimene kindel valik õpetajatöö ja seejärel keeleteadus, täpsemalt eesti keele sõnamoodustus. Sellesse aega kuulub osalemine eesti keele grammatika sõnamoodustus-osa koostamisel, mille kõrvalt oli meeldiv võimalus olla kaasautor ka uue kooligrammatika koostamisel. Pärast seda tuli mõneks aastaks kõrvalpõige keelepoliitikasse, kus oli tollal keeleteadlaste abi hädasti vaja. Keeleameti haridusnõunikuna oli mu ülesanne otsida võimalusi, kuidas parandada eesti keele kui teise keele õpet vene koolis. Kui jätkasin taas täiskoormusega keeleuurijana, avanes õnnelik võimalus alustada uut tööd, mis oli mul juba pikemalt mõttes olnud – eesti keele sõnapere-de koostamist. Olin selle idee saanud aastaid tagasi, kui kätte juhtus vene keele sõnamoodustussõnaraamat. See vaimustas mind nii keeleuurijana kui ka endise õpetajana sedavõrd, et otsustasin kindlalt luua samalaadne teos ka eesti keeles. Uskusin lootusrikkalt, et selleks võib kuluda umbes viis-kuus aastat.

¹ Kiriusutelu Silvi Varega. Küsitlenud Krista Kerge. Keel ja Kirjandus 2004, 7, lk 539–543. Kiriusutlus Krista Kergega. Küsitlenud Hille Pajupuu. Keel ja Kirjandus 2002, 11, lk 804–808.

Kümme aastat tagasi oli kätte jõudnud järjekordne pöördepunkt, kus oli vaja oma tegemised üle vaadata. Sõnaperede sõnaraamat ei olnud valmis. Sõnad olid küll grammatiliselt analüüsitud ja peredesse jagatud, kuid selle käigus oli tekkinud väga palju lahendamist nõudvaid teoreetilisi küsimusi. Pidin endale tunnistama, et olin olnud liialt optimistlik ega osanud ette näha selle töö tegelikku mahtu. Tekkis tõsine küsimus: kas jätkata või pooleli jätta? Otsustasin siiski jätkata ja seda kahel põhjusel: esiteks seepärast, et see töö oli vajalik, väga huvitav ja hingelähedane, ning teiseks seetõttu, et süda ei lubanud alustatud tööd pooleli jätta. Kui oled midagi alustanud, siis tuleb see ka lõpule viia. Tõele silma vaadates mõistsin ühtlasi, et kui tahan seda tööd üldse lõpetada, siis tuleb jäägitult ainult sellele keskenduda ja kõik muu kõrvale jätta. Kui eelnevatel aastatel olin oma vabast ajast veel tegelnud ka keeleõppe temaatikaga, siis nüüd jäi see kõik kõrvale. Range valiku tegemine ja tähelepanu koondamine ühele teemale polnud alati kerge, kuid see oli vajalik ja tasus end ära. Raamat „Eesti keele sõnapered” ilmus trükist 2012. aasta lõpus, vahetult enne jõule. See oli suur rõõm ja lausa ime, sest raha ei olnud. Aga haridus- ja teadusministeerium pani õla alla ja head sponsorid aitasid kaasa ning asi sai teoks.

Sõnaperede koostamise käigus tuli kätte palju uurimist väärivat materjali, mida muidu oleks raske üles leida. Üks selliseid on lühendamise ja lühendsõnad, millega olengi viimasel ajal tegelnud. Seni on see valdkond eesti keeles vähe tähelepanu leidnud.

Nii on need kümme aastat märkamatult möödunud – sõnaperesid punudes ja probleeme uurides.

Silvi Vare: *Sul mahub selle tosinkonna aasta sisse palju uusi arenguid, oled olnud imetlusväärset tegus ja edukas. Lektorist dotsendiks ja professoriks ning selle kõrvalt paljude keeleasjade suunaja: hinnatud ekspert, projektijuht, mitmesuguste komisjonide liige. See on tohutu pinget. Kuidas sa seda kõike jõuad, kust sa oma energiat ammutad?*

Krista Kerge: „Arengud” ja „edukus” ei ole minu leksikon. Kirjutasin 20 aasta eest Loomingus, et kraadid on sotsiaalne vihmavari, mida lollusel on enam vaja kui arukusel. Eks see kõlas toonagi natuke naiivselt, saati nüüd, kus maailma määrab virtuaalraha oma kogusega, mis kavalate käes on kasvanud 26 korda suuremaks kui maailma riikide eelarved kokku.

Muudkui küsi ja tõesta ja raiska oma ainumat aega, et keegi saaks börsil mängida. Enne päästis sisu, nüüd päästabki ainult silt.

Olen tegelikult ülikoolist alates olnud mitmesugustes nõukogudes. Küsin iga asja kohta endamisi „miks?” ja tahan leitud vastuseid teistega jagada, olgu mõne dokumendi või kellegi kirjatöö ääremärkuste, loengu vm vormis. See töö ei paista kaugelt. Lihtsalt ühel hetkel olid minu kõrval Viivi Maanso, Martin Ehala, perekond Sajavaara, Mati Ereht, Talis Bachmann jt kolleegid, kes ütlesid, et nüüd on aeg küps kraadid ära kaitsta. Energia tuleb mul maailma avastamisest. Igasugune inimtunnetus on pööraselt huvitav, peaasi on teisi näha ja kuulata – hindan võrdselt kunsti ja teadust, inimeste püüdeid, ühistööd ja mõttevahetust. Kui üht uurimust vm vaimumatka alustada, ei raatsi käest panna. Mis teised on teaduses teinud, see on hea ilukirjandusega võrdpõnevam lugemine; mis endal ja kaaslastel uurides välja tuleb, seda tahaks kiiresti teada ja seni uurituga võrrelda. Vahel ei saa teiste jutust enne arugi, kui tulemused hakkavad suhestuma. Kunstiga on ju sama, uus maailm avardab su enese oma. Energia tuleb töö rõõmust ja rahulolust, ainult aega antaksegi inimesele napilt, kõik muu on temas endas.

Krista Kerge: *Sõnamoodustus on see ala, millele oled väga palju pühendanud. Sinu „Eesti keele sõnapered” on teadlasele ammendamatu ja põnev materjal. Kas see on tähtis pigem emakeeleõpetajale või võiks see ka õpilaste tähelepanu pälvida?*

Silvi Vare: Umbes kolmkümmend aastat tagasi, kui mul alles tekkis mõte hakata koostama eesti keele sõnaperesid, pidasin silmas eeskätt keeleteadlasi ja eesti keele õpetajaid, kelle vajadusi ma ise oskasin hästi näha. Emakeeleõpetajana töötades olin korduvalt kogunud, kui väga raske ja aeganõudev on leida näite- ja harjutusmaterjali sõnamoodustuse õpetamisel. Kuid niisama kasulik võiks see olla neile, kes õpetavad eesti keelt muukeelsetele lastele või täiskasvanutele. Nii näiteks sain väga head tagasisidet eesti keele kui teise keele eriala üliõpilastelt, kui kasutasin sõnamoodustuse loengutel sõnaperede materjali.

Loomulikult oleks ka õpilastel sellist raamatut vaja, sest sõnaperes on sõnadevahelised moodustuseseosed mustvalgel nähtavaks tehtud. Seal on selgelt näha, mis on millest ja millisel viisil moodustatud, ning kuidas sõnade tähendus ja vormiküljed on omavahel seotud. See lihtsustaks

oluliselt ka õpetaja tööd. Kuid õpilase sõnapere sõnastik peaks kindlasti olema palju väiksema mahuga, valikulise sõnavaraga ja võib-olla ka veidi teistsuguse kujundusega, näiteks graafilisema ülesehitusega. See on mul juba mõnda aega südame peal olnud ning kui peaks jätkuma jõudu ja tervist, siis olen valmis seda tööd ette võtma. Saksa ja vene keeles on selliseid koolisõnastikke. Miks siis mitte ka eesti keeles? Jääb vaid oodata tellijat.

Silvi Vare: *Oled rakenduslingvistika professor. Miks just rakenduslingvistika? Millised asjaolud on su valikut mõjutanud?*

Krista Kerge: Olen vast kannatamatu loomuga. Iga miks-küsimuse vastus viib mõtteni, mida uue teadmiste kombinatsiooniga saab ära teha: mis on keeleoskus, kuidas ta areneb ja kuidas seda mõõta; mida tähendab, et kirjakeel varieerub või et iga tekst kannab ideoloogiat ja mida siit õppida; kuidas ja milliste tekstide jaoks emakeelt peaks teadlikult korrastama ja kus seda teha ei tohi; mida tähendab hästi ja mida tähendab huvitavalt kirjutada; miks eesti termineid peab kujundama ja defineerima; kuidas emakeele- või võõrkeeleoskust õiglasemalt testida jne. Teooriat usutakse alles siis, kui empiirika seda toetab. Teisalt on empiirika millegi üldistus ja sellest kasvavad uued üldistused. Keelt peabki rakenduslikult ehk keelekasutuse järgi uurima ja tulemusi teoreetiliselt mõtestama. Sõna on inimese käes, aga keel on inimkonna kogemuste vahenduse ajatundlik riist. Kui me ka mõtteid loeksime, siis siin ja praegu, mitte teiste keskkondade ega eelmiste põlvete omi. See määrab ka minu tegevuse.

Krista Kerge: *Ootamatult kõrget tähelepanu pälvida ajab segadusse, sest Eesti teenetemärgile tuleb ise tähendus anda. Kas tänavune riigi tähelepanu rõõmustas sind? Kuidas sa sellist tähelepanu enda jaoks mõtestad?*

Silvi Vare: See kõrge tähelepanu tuli mulle täieliku üllatusena. Ma ei suutnud algul uskudagi, et see on tõsi. Teenetemärk anti mulle „Eesti keele sõnapere” koostamise eest ja see rõõmustas mind väga. Võtan seda kui kõige kõrgemat tunnustust, hinnangut oma pikaajasele tööle, mille sisse olin pannud oma hinge. Olen südamest tänulik, et seda oli märgatud.

Silvi Vare: *Küsin sedasama sinultki. Millise tundega võtsid vastu teate, et oled saanud riigi teenetemärgi, ja mida see sulle tähendab?*

Krista Kerge: Rõõm, puhas rõõm. Mitmekordne rõõm, sest uudise teatas presidendi sekretär Mailis Neppo, kes on minu kõrval teinud kõik oma kraadid, ning samal ajal autasustati kaht meie kunagist üliõpilast ja sind. Sina oled ju mu armas kaaslane alates esimesest töökohast Keele ja Kirjanduse Instituudis (praegu eesti keele instituut), täpsemalt Henno Rajandi grammatikarühmas. See tark mees ja see maja on mulle nii armsad, et kuigi olen nüüd olnud Tallinna ülikoolis varsti 27 aastat, viisid jalad mind selle aasta märtsi algul kogemata sinna. (Tegelik siht oli Kaarli puisteel, kus ootasid juuratudengid.)

Jah, rõõmu jagamine ja mälestuste elustumine oligi suurim rõõm – lähedased on meie minevik, olevik ja tulevik. Helistasin kohe kõigile oma lastele ja mehele. Aga kõige tähtsamaks pean, et iga teenetemärk on tänu ühele erialakooslusele, siinkohal siis keeleinimestele.

Krista Kerge: *Kui ma sinult midagi ei küsiks, millest siis tahaksid noortele rääkida – on see eesti keel, keeleteadus või veel midagi kolmandat?*

Silvi Vare: Eesti keel, meie emakeel, meie oma keel on meie vara ja väärtus, rahvuse südamik, mida keegi ei saa meilt ära võtta. Kui me vaid ise sellest ei loobu ning kui me oskame ja tahame seda hoida. Praegu, kus laua tagant tõusmata võib sukelduda võõrkeelsesesse keskkonda ja kus maailm on avatud nii minekuks kui ka tulekuks, on eesti keele seisund üsnagi keeruline. Eesti keele saatust, ta kestmine on noorte kätes. Ma soovin ja loodan, et meie noored teadvustavad oma emakeele väärtust ja oskavad märgata ohte, et vältida ootamatut arengut.

Silvi Vare: *Oled noorte inimeste õpetaja ja suunaja. Mida sa selle töö juures kõige olulisemaks pead? Mis sulle kõige rohkem rõõmu teeb? Ja mis sind muretsema paneb?*

Krista Kerge: Kõige tähtsam on olla sina ise. Kuuldakse seda, milles kõneleja on veendunud, õpitakse kahtlema selles, milles avalikult ja ausalt kahtled. Teadmine on paigas siis, kui tal on koht sinu maailmapildis. Kõige tähtsam on iga üksik inimene oma huvide ja andelaadiga. Kui saab kaasa aidata, et teisel oleks kergem iseennast leida ja elukaardile kanda, siis on midagi ära tehtud. Ja siit ka moodne mure: auditooriumid on suured ja nimetud, kuulajatel on väga erinevad eelteadmised. Mis ühele on elementaarne, see on teisele hiina keel. Üks kolleeg ütles minu *alma mater*'ist

pensionile minnes, et tema õnneks ei pea töötama tehnikumis nimega Tartu ülikool. Eks kujundatakse ju ülikoole järjest enama „praktilisuse” sildi all, kuigi targemad on öelnud, et ainult teadmine teeb praktiku vabaks. Mina lähen ilmselt kunagi pensionilegi selles usus.

Muretsema paneb aga hoopis aja kadumine. Mitte minu oma, vaid meie oma. Minu arvates on aja pikkus ja elu kiirus pöördvõrdelised suurused. Kui ei ole enam aega mineviku vaimumailma jaoks, siis ei ole tulevikku. Nii näen ma eesti keelt kui vaimset ruumi hajumas ja selle kaudu ta kunagi ka hääbub. Kui me üksteiselt enam ei õpi, siis ei püsi ka meie keel. Aga see puudutab ainult teadust ja haridust, mida teineteisest lahutada ei saa. Üks lootus on: ehk püsib eestikeelne kunst?

OK